

Данілов О.Д.,

к.е.н., професор,

Прокопенко О.А.,

здобувач, Київський економічний інститут менеджменту.

МОНІТОРИНГ ТЕНДЕНЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА НАСЕЛЕННЯ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню основних тенденцій соціально-економічного становища населення Донецької області. Визначені напрямки реформування оподаткування.

Article is devoted to research the basic tendencies of a socio economic condition of the population in Donetsk region. The ways of taxation is determined.

Актуальність теми. Подальше економічне зростання України вимагає створення єдиного господарського комплексу, що передбачає ефективне використання наявних ресурсів та переваг територіального поділу праці. Досягнення цієї мети передбачає постійний моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів, виявлення тенденцій та прогнозування соціально-економічних процесів, вибір системи податкових важелів, які прискорять реалізацію поставлених завдань. Оскільки людина є головною продуктивною силою суспільства, то надзвичайно важливим є дослідження соціально-економічного стану населення регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами соціально-економічного розвитку країни в цілому та регіонів зокрема цікавляться багато вчених, зокрема М. Азаров, Т. Єфіменко, Б. Кваснюк, Е. Лібанова, Ю. Пасічник, Ф. Ярошенко та ін. Значна кількість праць присвячена моніторингу соціально-економічного стану населення та дослідженню впливу окремих факторів на його динаміку. Належна увага приділяється і податковому фактору. Однак дослідження соціально-економічного стану населення Донецької області потребує поглиблення з урахуванням часового фактора.

Тому **метою** дослідження є оцінка соціально-економічного становища населення Донецької області та визначення векторів удосконалення податкової системи з метою поліпшення соціально-економічного розвитку населення регіону.

Викладення основного матеріалу. Перше питання, яке цікавить будь-якого дослідника соціально-економічного напрямку, – це рівень бідності аналізованої території та причини її виникнення, а також чинники, які впливають на її динаміку. Проблема бідності є досить актуальною для України, оскільки глибока економічна криза, яка мала місце протягом 90-х років, породила це ганебне явище для України. Зважаючи на актуальність проблеми, у 2001 р. був виданий Указ Президента України "Про стратегію подолання бідності" [7]. Стратегією передбачалося практично покінчити із крайньою бідністю як явищем лише у 2010 р., про що свідчать наведені дані (табл. 1)

Таблиця 1
Прогнозні показники бідності в Україні (%)

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2010
Рівень бідності	26,7	26,2	26,0	25,5	25,0	21,5
Рівень крайньої бідності	14,7	13,0	12,0	10,0	8,0	3,0
Глибина бідності	22,9	22,5	21,5	20,5	19,0	18,0

Під рівнем бідності розуміється питома вага сімей (домогосподарств), у яких рівень споживання (доходів) на одну сім'ю є нижчим від визначеної межі бідності; під рівнем крайньої бідності – бідність, яка порівняно із стандартами цивілізації асоціюється з межею виживання; під глибиною бідності – відхилення від величини доходів і витрат бідних від визначеної межі бідності [7].

Як відзначає Т. Єфименко, оцінка масштабів, рівня та глибини бідності за об'єктивними критеріями призводить до висновку про те, що, по-перше, бідними є 26,6% населення України – майже 13 млн осіб; по-друге, рівень життя бідних (і тим більше, злидених) домогосподарств істотно відрізняє їх від тих, хто за обраними критеріями називаються небідними: середні витрати небідних перевищують витрати на душу населення бідних у 2,5 раза, злидених – у 3 рази; середньодушові доходи – відповідно у 1,8 та 2,1 раза. Обрана в Україні межа бідності – 75% медіанного рівня середніх витрат на душу населення – є досить рухомою, про що свідчать наведені дані: у середньому добробут бідних домогосподарств на 22,9% нижчий від вартісної ве-

личини цієї межі (тобто середній дефіцит коштів по бідному домогосподарству – за рівнем витрат – становить 50,3 грн. на місяць). Щодо злидених – ситуація є значно гіршою: глибина бідності цих домогосподарств дорівнює 35,5%, а середній дефіцит коштів – 78 грн., тобто 54,9% їх сукупних середніх витрат на душу населення. Водночас рівень життя майже 12% бідних (близько 1,5 млн. осіб) відрізняється від обраної межі бідності більше як на 10 грн., відповідно ці люди потребують допомоги від держави. У країні існують регіональні розбіжності, зниження бідності відбувається тільки у великих містах, у малих містах та сільських населених пунктах спостерігається зростання бідності [1, с. 50].

Проаналізуємо ситуацію, яка склалась в Донецькій області. Аналіз розпочнемо із динаміки стану ринку праці (табл. 2).

Таблиця 2
Зміна попиту на робочу силу на ринку праці
Донецької області протягом 2001-2006 рр.

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Кількість вивільнених працівників, осіб	25504	18048	17656	10301	9677	10627
Кількість безробітних, осіб	72140	75974	71573	64295	52915	44579
Потреба у працівниках, осіб	20505	24562	26035	33363	34841	28848
Потреба у робітниках, осіб	16020	18892	19816	24411	24583	20694
Потреба у службовцях, осіб	3204	4409	4481	6227	5854	5235
Потреба у некваліфікованій робочій силі, осіб	1281	1261	1738	2725	4404	2919

Джерело: розраховано автором за даними "Праця Донецької області за 2006 рік" – С. 18 – 23.

Як видно з даних таблиці 2, в цілому в Донецькому регіоні намітились загалом стійкі позитивні тенденції на ринку праці: з 2001 року спостерігається зменшення кількості вивільнених працівників та кількості безробітних, натомість збільшується

потреба у працівниках. До 2004 року спостерігалось рівномірне зростання потреби у робітниках, службовцях та некваліфікованій робочій силі, з 2004 року спостерігається спад попиту на робітників і зростання попиту на некваліфіковану робочу силу.

Доходи населення Донецької області також поступово зростають, найбільшу питому вагу в доходах населення займають заробітна плата і соціальні трансферти. Витрати населення також зростають, найбільшу питому вагу в структурі витрат займають витрати на оплату товарів і послуг, найменшу – заощадження. Така ситуація негативно характеризує рівень соціально-економічного життя населення. Темпи росту доходів і витрат відображені в таблиці 3.

Таблиця 3
Динаміка доходів і витрат населення
Донецької області за 2002–2006 рр.

Показники	2002	2003	2004	2005	2006
Доходи всього	119,2	114,3	129,1	138,2	125,9
Заробітна плата	114,8	119,0	126,1	138,8	125,1
Соціальні допомоги та інші трансферти	125,5	112,0	133,4	139,1	126,4
Витрати всього	109,3	119,6	118,4	138,6	133,2
Витрати на придбання товарів і послуг	107,4	118,3	119,1	139,4	133,1
Поточні податки на доходи і майно	118,7	125,7	103,6	131,0	123,4
Внески на соціальне страхування	163,7	115,6	145,3	133,3	131,6

Джерело: Донецька область. Статистичний щорічник за 2006 р./ – С. 286.

Як видно з даних таблиці 3, з 2004 року темпи росту соціальної допомоги та трансфертів випереджають темпи росту заробітної плати, що негативно характеризує економічну ситуацію в регіоні. Для подолання ситуації, що склалась, держава повинна забезпечити умови для розвитку виробничої сфери і забезпечення максимальної зайнятості в регіоні. Темпи росту витрат населення з 2002 по 2004 рік відстають від темпів росту заробітної плати, а починаючи з 2005 року випереджають їх. Темпи зростання внесків на соціальне страхування випереджа-

ють темпи росту витрат на оплату товарів і послуг.

Оскільки заробітна плата є основним джерелом доходів населення Донецької області, проаналізуємо ситуацію в регіоні із її нараховуванням і виплатою (табл. 4).

Таблиця 4
Стан нараховування і виплати заробітної плати
у Донецькій області за 2001-2006 рр.

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Динаміка середньої заробітної плати, грн.	383	452	550	712	962	1202
Динаміка середньої заробітної плати у промисловості, грн.	476	551	671	869	1148	1407
Динаміка середньої заробітної плати у сільському господарстві, грн.	239	281	327	453	621	743
Динаміка індексів реальної заробітної плати, %/	106,6	105,4	106,1	100,0	107,7	110,0
Динаміка сум заборгованості з виплати заробітної плати, тис грн.	695627,5	673416,2	641146,9	282600,1	227750,5	178304,5

Джерело: розраховано автором за даними "Праця Донецької області за 2006 рік". – С. 176 – 208.

З даних таблиці 4 видно, що у 2004 році відбулось різке скорочення заборгованості із виплати заробітної плати, тенденція до скорочення зберігається і надалі. Динаміка середньої заробітної плати також є позитивною, спостерігається її зростання, проте середня заробітна плата по промисловості вдвічі перевищує середню заробітну плату у сільському господарстві, де вона іноді є нижчою від прожиткового мінімуму. Тому держава має вжити заходів щодо реальної підтримки сільськогосподарського виробництва. Зважаючи на недостатність бюджетних коштів, держава не може надати пряму фінансову допомогу, однак може задіяти податкові стимули.

Попри зростання середньої заробітної плати у промисловості, її величина залишається доволі низькою на фоні середньої заробітної плати по країні. Тому держава також повинна задіяти податкові стимули для подальшого розвитку виробництва і нарощування рівня заробітної плати.

Якщо порівняти динаміку середньої заробітної плати та індексів реальної заробітної плати, то можна зробити висновок про незадовільний темп росту середньої заробітної плати, оскільки реальна заробітна плата зростає дуже повільно, а у 2004 році такого зростання взагалі не відбулось, хоча номінальна заробітна плата зросла на 29,45%. Поряд з незадовільними темпами росту заробітної плати спостерігається значна диференціація життєвого рівня населення (табл. 5).

Таблиця 5
Диференціація життєвого рівня населення
Донецької області за 2000-2006 рр.

Рік	Децильний коефіцієнт диференціації витрат населення		Співвідношення витрат 10% найбільш та 10% найменш забезпеченого населення		Частка населення із середньодушовими витратами у місяць, нижче від прожиткового мінімуму	
	Грошових	Сукупних	Грошових	Сукупних	Грошових	Сукупних
2000	4,1	3,9	7,0	6,4	84,1	79
2001	4,3	3,9	7,2	6,4	84,3	80,6
2002	3,5	3,2	6,3	5,8	87,2	83,7
2003	3,4	3,3	5,7	5,3	81,7	76,7
2004	3,0	2,8	4,6	4,4	64,7	57,9
2005	3,4	3,5	5,9	5,5	59,1	53,8
2006	3,3	3,5	5,6	5,4	56,1	51,2

Джерело: Донецька область. Статистичний щорічник. – С. 304.

Як видно з даних таблиці 5, диференціація життєвого рівня населення хоч і зменшується, проте залишається суттєвою, витрати найбагатшого і найбіднішого населення більші майже у 6 разів, більше половини населення здійснюють витрати нижчі від прожиткового мінімуму. На основі проведеного аналізу розрахуємо показники бідності по Донецькій області та відобразимо їх у табл. 6.

Таблиця 6

Зміна показників бідності у Донецькій області за 2001-2006 рр.

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Рівень бідності	94,3	96,2	91,7	74,7	69,1	55,2
Рівень крайньої бідності	18,7	15,8	14,0	12,6	10,8	8,2
Глибина бідності	22,9	23,5	22,5	21,4	19,8	18,6

Джерело: розраховано автором за даними "Праця Донецької області за 2006 рік". – С. 176 – 208, Донецька область. Статистичний щорічник. – С. 280 – 287, "Доходи та витрати населення Донецької області за 2006 рік".

Як видно з даних таблиці 6, ситуація у Донецькій області є дещо гірша за прогнозовану Урядом в цілому по країні, хоча є позитивні тенденції до зменшення рівня бідності та її глибини, проте більше половини населення Донецької області на сьогодні вважаються бідними.

Висновки. Таким чином, соціально-економічне становище населення регіону є незадовільним, рівень і глибина бідності є високими, такими, що перевищують середні показники по країні. Основними напрямками реформування податкової системи з метою покращення соціально-економічного стану регіону можна визначити: створення сприятливих умов для розвитку сільського господарства та підвищення рівня оплати праці його працівників, створення необхідних умов для подальшого розвитку промислового виробництва, збільшення рівня оплати праці та скорочення заборгованості з її виплати.

Література

1. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: У 6 т. Т.2: Соціальна спрямованість бюджетної політики/ М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Е.М. Лібанова та ін. Ред. кол. М. Я. Азаров (голова) та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 376 с.
2. Донецька область в графіках та діаграмах (1995 – 2006 роки). Статистичний збірник. Відп. за вип. Супіталова В.В./ Головне управління статистики у Донецькій області. – Донецьк, 2007. – 33 с.
3. Доходи та витрати населення Донецької області. Статистичний бюлетень. За ред. В.Д. Котельнікова/ Головне управління статистики у Донецькій області. – Донецьк, 2007. – 121 с.
4. Кваснюк Б.Є. Інституційні фактори політики економічного зростання// Матеріали наукової конференції "Україна на порозі XXI ст.: уроки реформ та стратегія розвитку". – К.: НТУ "КПІ", – 2001. – С. 173 – 183.

5. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: Монографія. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. – 642 с.

6. Праця Донецької області за 2006 рік. Статистичний збірник. Відп. за вип. Волкова О.Л./ Головне управління статистики у Донецькій області. – Донецьк, 2007. – 300 с.

7. Про стратегію подолання бідності: Указ Президента України від 15. 08. 2001 р./ Урядовий кур'єр. – 2001. – 18 серпня. – №149.